

6è Congrés Català de Salut Mental
MIGRACIONS, EXILI I REFUGI:
DRETS HUMANS I SALUT MENTAL
Barcelona, 1 - 3 de juny de 2017

Taula Debat: REALITATS PROFESSIONALS I VIVENCIALS ENTORN LES EXPERIÈNCIES D'ACOLLIDA

Caridad Villar

Treballadora Social EAP B-20 Ciutat Vella

Bona tarda, en primer lloc, vull agrair a l'Ana Carrió i a la Lucia Guerrero la invitació a participar en aquesta taula per a poder compartir una part de la meva experiència personal i professional com Treballadora Social a l'EAP (equip d'assessorament psicopedagògic) de Ciutat Vella .

Des de fa més de 35 anys que treballo com TS al Departament d'Ensenyament. Durant aquest temps, les **situacions i necessitats** de l'alumnat i les seves famílies han estat **canviant**. També els centres escolars han tingut que **repensar la seva acció educativa**.

Les tecnològiques, la globalització, la societat líquida (Z. Bauman), les últimes crisis ens han situat davant noves realitats econòmiques i socials, amb una cultura del soroll, de la híper-estimulació, una societat accelerada que en aquest segle XXI ha **impactat a totes les famílies** i encara més a les estan passant per **situacions de vulnerabilitat**, alhora que han impactat a l'escola fent que es tinguin que assumir diferents **reptes** per atendre tota la diversitat de l'alumnat i les seves situacions contextuais. **"En tota crisi els infants sempre són els més desprotegits, les respostes als seus malestars i símptomes també han anat canviant, sent en molts casos les empreses farmacèutiques, les quals han introduir respostes que no sempre han funcionat amb conseqüències encara no mesurades"**.

Els processos de canvi, les innovacions metodològiques, els nous paradigmes, els diferents discursos pedagògics que hauran de tenir present l'atenció a totes les diversitats (de gènere, de raça, diversitat funcional, cognitiva, sòcio-econòmiques, diversitats familiars,...) no han estat alienes a la meva experiència i compromís personal i professional, en la mida que he pogut **vetllant sempre** perquè es tinguin en compte **els principis dels drets dels infants i la funció compensadora amb criteris d'equitat** per als més **vulnerables** que tota escola hauria de complir.

No entraré en l'anàlisi de les contradiccions del sistema i ni de les polítiques educatives. Tampoc tractaré d'altres aspectes tant importants com els processos d'aculturació, ni de tots els aspectes que caldrien millorar al nostre sistema educatiu per trobar algunes **respostes estructurals** per considerar **l'alteritat en l'educació** que, com diria **Paulo Freire, podria combatre les desigualtats des de la diferència** (la relació família- escola, l'acollida, la dotació de recursos específics, la contenció d'ansietats, el fracàs escolar...) així com per garantir la formació permanent específica amb la incorporació dels elements d'anàlisi, comprensió i intervenció necessaris en entorns complexes.

CONTEXTUALITZACIÓ:

El districte de Ciutat Vella, té una superfície de 169 km², segons dades del 2015, consta una **població de 26.769 habitants**, dels quals 12.677 infants de 0-17 anys, dels quals el **42% correspon** a població estrangera distribuïda en quatre barris bastant diferenciats: Raval, Barceloneta, Gòtic i St. Pere- Santa Caterina i La Ribera. La mostra de població infantil de 0 a 15 anys, podem dir que són nascuts a diferents indrets del món: a Catalunya és de 324 infants, a Europa 184, a l'Àfrica 368, a Amèrica del Nord 150. A Amèrica Central 127, Amèrica del Sud 587, Àsia 334, Oceania i altres 19.

Un districte el de Ciutat Vella, que el podrien considerar la porta d'entrada a diferents col·lectius d'immigrants. Amb una població flotant difícil de mesurar.

L'oficina d'escolarització, que és pròpia per al districte, està rebent contínuament **matricula viva** (del 22 d'abril 2016 al 28 de febrer 2017 de **340 alumne:** 58 Europeus, 198 Àsia - Pakistan 86, Bangladesh 43, Filipines 39, Síria 11, Índia 10-, 62 Amèrica, 20 Àfrica i 2 d'Oceania) és alumnat nouvingut al sistema educatiu sense contar els retorns a Barcelona provinents d'altres països.

Es dona la circumstància de que a les escoles de Ciutat Vella tenim més població infantil escolaritzada que resident al districte (50,1 %, ja que molta població nouvinguda té **domicili provisional o sense domicili fix** i en assentar-se en altres barris o a l'àrea metropolitana continuen mantenint la matricula i fent un llarg recorregut per anar cada dia a l'escola. Parlant amb moltes famílies ho justifiquen per poder garantir **una certa estabilitat** als seus fills i filles degut a que la situació **d'incertesa del futur immediat** .

A Ciutat Vella tot i que també han estat presents les retallades, (afectant al diferents servei, aspecte en el que no entraré a analitzar) hi han diferents recursos: 4 EAIES, 5 Centres de SS d'atenció primària. 4 Caps de salut, un CSMIJ, un CSMA.. Un Servei Educatiu (CRP. EAP, LIC) que fa suport al centres educatius. Una xarxa de serveis d'atenció social privats i d'organització del temps lliure molt àmplia.

L'EAP té com prioritat la intervenció es als centres educatius (6 Psicopedagogs, 3 TS, 1 fisioterapeuta) donant suport als equips directius, professorat , alumnat i famílies i ser

referents del treball en les diferents xarxes (XAFIR, XICA, XIG...) Cada TS som referents de 8 centres de primària i secundària, junt amb un psicopedagog/a, amb atenció sistemàtica i 4 llar d'infants de referència.

Quasi tots els centres escolars estan classificats pel Departament d'Ensenyament de màxima complexitat (CAEPS), d'acord a la situació socioeducativa, baix nivell educatiu de les famílies, perceptors de renda mínima, situacions d'atur, NESCD... és per això que en general, tenen una ràtio pactada a 22 per aula a primària i 27 a secundària, TEI i MEE a primària, AA i TIS a tots els centres secundària, 5 USEE (una específica, una secundària i tres a primària). A tots els centres hi ha una estructura per atendre la diversitat (CAD i Comissió Social) a través de les quals s'intenta donar resposta a les necessitats detectades. Tots els centres públics i concertats participen dels diferents projectes propis i els facilitats pel Consorci d'Educació i el Districte.

2.- Els nivells d'intervenció des del Treball Social:

Considerem l'escola com un **sistema de socialització primària** junt amb la família, on els infants i joves desenvolupen el seu procés de creixement. La nostra intervenció sempre parteix un **nivell de prevenció** primària, secundària i terciària, que s'adapta a cada centre en funció dels propis projectes educatius i les prioritzacions de les demandes, sempre amb funcions de orientació, informació, assessorament en diferents temes de caire social, tot donant **resposta als encàrrecs institucionals**.

Per identificar i donar visibilitat alguns **factors del risc** que incrementen les dificultats en els processos d'ensenyament aprenentatge: problemes d'absentisme, negligències familiars, indicadors de desprotecció, maltractaments, abusos, disfuncions en la parentalitat, problemes de salut mental dels progenitors, situacions de privació de llibertat, manca de vitamina D per privacions, respostes màgiques-inadequades per part dels líders de la comunitat, conflictes de convivència escolar...

En general l'alumnat immigrant es considera nouvingut durant els dos primers anys d'estada al nostre sistema educatiu i es reserva plaça durant dos mesos d'absència pels viatges que sovint realitzen dins del període escolar.

Més enllà de la "guetificació", les dificultats en l'adquisició de la llengua, l'acollida, presenta necessitats similars a la resta de l'alumnat i una part dels problemes estan relacionats amb aspectes contextuais, familiars i experiències vitals. En general, tenen un procés adaptatiu acompanyat. Sempre hem de tenir presents les característiques específiques segons hagi estat el procés migratori dels seus pares, les condicions laborals, econòmiques i d'habitatge en que es troben, l'edat amb que han arribat, els sentiment de pèrdua ambigua, els elements diferenciadors de cada cultura, les modalitats culturals per donar respostes als conflictes, asimetria de poder entre cultures, els conflictes de mestissatge parental...

Les situacions de **molt risc i vulnerabilitat** de l'alumnat (sigui immigrant o del país) impacta i genera impotència tant en els mestres com en els professionals que tenim relació, sobretot aquelles en que les causes són estructurals i les solucions difícils o impossibles d'aportar des del context escolar.

Exemples: Mohit Bangladesh: situacions de pobresa extrema, Ohin: problemes de salut mental pare/mare conflicte de rebuig de la pròpia comunitat. Samuel (Equador): conflicte inter-familiar, homoparentalitat, Kevin: VD conflicte de simetria de rol amb les figures parentals, Jon: "llits calents" Noah: abandonament. Meriam Marroc: absentisme, bandes. Ali i Ana: pare paquistanès mare Colombiana, amenaça de rapte...Miquel : català, , pare a la presó, desnonat, vivint en un pis de "Patada" amb moltes pors i conductes disruptives a l'escola i derivat al CSMIJ, diagnosticat de TDH, negativitat davant de la medicació. Totes les situacions requereixen canviar i complementar les mirades amb un **treball interdisciplinari i un treball de xarxa Inter-serveis**.

3.- Col·laboració amb la Oficina de Garanties d'Escolarització:

Les Treballadores Socials de l'EAP ens correspon fer les valoracions de l'alumnat amb NESCD (necessitats educatives per qüestions socials i culturals desfavorides) en **procés de prescripció i matrícula** i en la valoració i orientació en la distribució equitativa als centres públics i concertats de l'alumnat **de matrícula viva**, objectiu no sempre fàcil de aconseguir.

4.- Projectes d'assessorament:

L'Informe Delors de la UNESCO al 1996 orienta els quatre aspectes imprescindibles per **una política educativa de qualitat**: aprendre a **CONEIXER**, aprendre a **FER**, aprendre a **CONVIURE** i aprendre a **SER**. El dos primers tradicionals per mesurar i justificar resultats acadèmics, els dos últims estan en relació a la **construcció de les relacions socials i el dret de ciutadania**. A principis del 2000 " la declaració de Salamanca" recull els principis de l'UNESCO i es comença a parlar d' **inclusió educativa que posa l'atenció en els processos de millora dels entorns educatius, tenint present a tot l'alumnat (capacitats, interessos, motivacions, estils i ritmes d'aprenentatge, maduració, origen social i cultural...)**

Les diferents experiències educatives prèvies de l'alumnat, les diferents trajectòries vitals de les famílies amb diferents orígens socials i culturals ens serveixen per reflexionar i repensar la pràctica quotidiana, col·laborar en projectes, com l'ESCOLTA'm, que promoguin els factors resilents, tot considerant al professorat com **adults tutors de resiliència a l'escola**. (Henderson i Milstein "La resiliència en la escuela" ed. Paidós, 2005 Barcelona).

QUÉ ÉS EL PROJECTE ESCOLTA'M??

La vida escolar és molt més que anar a l'aula i aprendre instrumentals i qualificar competències. Els diferents espais relacionals són on es posen en pràctica les habilitats, els valors de convivència que fan l'acceptació de l'altre.

Comporta un canvi de mirada, de la tutoria individual a la tutoria personalitzada.

Considerem que l'ESCOLTA'm, és un projecte de **prevenció primària inespecífica** implementat als centres educatius (amb la creença de la necessitat actual d'escoltar més i medicar menys).

Pretén ensenyar a escoltar escoltant, parlar comunicant, tot tenim present l'art de callar respectant els silencis des de la relació de confiança. (Abate Dinouart "El arte de callar" edt Siruela)

OBJECTIUS GENERALS:

- 1.-Construir un projecte a **nivell de centre** que tingui com a eix prioritari el treball de la persona de forma integral.
- 2.-Millorar de la **convivència** a l'aula i en general al centre educatiu.
- 3.-Construir un bon **clima emocional i de motivació**, potenciant el benestar i bon tracte de l'alumnat.
- 4.-Afavorir una millor **vinculació** educativa afectiva i creadora de **resiliència**.
- 5.-Estructurar espais que afavoreixin altres formes de relació, **complicitat i empatia** mútua entre tutor/a i l'alumne.
- 6.-Millorar **les relacions** entre professorat, alumnat i **famílies**.

MARCS TEÒRICS DE REFERÈNCIA:

Teoria de l'aferrament / vinculació.

Teoria de la resiliència.

Model sistèmic i teoria de la comunicació.

Teories de l'acompanyament, des del Coaching.

Model d'inclusió, d'atenció a la diversitat i alteritat.

Model de la interculturalitat, de gènere i amb una mirada interseccional.

ALTRES FONTS COMPARTIDES:

Teoria constructivista.

Teoria de la PNL.

Teoria de la Gestalt.

Ontologia del llenguatge.

Teoria de les intel·ligències múltiples.

Teoria de l'educació emocional.

Teoria del desenvolupament moral.

NECESSITATS DE L'ALUMNAT: (Barudy i Dantagnan, Boris Cyrulink, Nan Henderson...)

Relacionals: vincles, acceptació, afecte, ser important per l'altre.

Cognitives: estimulació, experimentació, reforç.

Socials: comunicació, consideració, estructures contenedores i moduladores de pulsions i frustracions.

Valors col·lectius: ètica de la cura, bon tracte, respecte.

Neurològiques: serotonina, oxitocina (optimisme, humor, alegria, positivitat, benestar).

FINALITATS DEL PROJECTE:

A NIVELL DEL CENTRE:

Col·laborar en la **construcció de resiliència** en l'ambient.

Reforçar la **ètica de la cura i el bon tracte**.

A NIVELL DEL PROFESSORAT:

Acompanyar en l'acció tutorial.

Identificar factors de risc i de protecció fent emergir **les fortalezes**.

A NIVELL DE L'ACCIÓ TUTORIAL "AULA PETITA"

Potenciar **l'escolta activa i la vinculació**.

Fer **visible a tot l'alumnat**.

A NIVEL DE XARXA:

Crear una **comunitat** de pràctica compartida (treball de referents, formació continuada, suport mutu...)

“Un medicament a les mans inadequades es pot convertir en un verí, i un verí a les mans adequades es pot convertir en un medicament”

PROCEDIMENT:

- És un projecte d'escola, pactat a l'inici de curs amb l'equip directiu, que defineix el referent intern, el calendari de sessions anuals de treball amb el professorat amb facilitació externa.

- La conversa de la tutora “escolta, sense tema previ” amb alumnes de tres en tres “a l'aula petita”, dintre de l'horari lectiu. Ha de passar tot l'alumnat per el mateix nombre de sessions.

- Observació sistemàtica: registres a nivell de continguts, alumnes que han participat, situacions específiques (acolliment a nou vinguts amb alumnes del mateix país...)

- Coordinació i treball a partir d'equips educatius acompanyats del suport del referent extern.

- Grup de treball dels referents “facilitadors”, amb “intervisió” i formació contínua.

- Està previst que a partir del tercer any el centre camini sol amb seguiment i suport puntual (valoracions externes anuals amb l'alumnat i el professorat...).

- Es important que el centre tingui bé construïts els canals de comunicació amb la Comissió Social i la CAD, per tal de donar respostes a les demandes que puguin sorgir.

CENTRES QUE ESTAN IMPLEMENTAT EL PROJECTE:

En aquest moment són unes 110 escoles oficials implicades, de diferents categories de classificació, diferents nivells socio-econòmic de les famílies, públiques i concertades de les diferents demarcacions territorials (Girona, Lleida, Tarragona i Barcelona). Més de 1.100 docents implicats amb el projecte.

Al voltant d'uns 20.000 nens , nenes i adolescents acompanyats amb el projecte escolta'm a l'any.

.Amb referents territorials i facilitadors/es de centre (en general professionals dels EAP) coordinats per l'ICE de la UB.

EN RESUM:

Aquest projecte pretén un **canvi de mirada i de paradigma**: del model en què es parteix del dèficit i de la individualitat de la persona a un model relacional què incorpora la **mirada apreciativa**, els recursos propis de la persona, que vol consolidar les **identitats múltiples** i donar **sentit de pertinença**.

Com diria la creadora del PROJECTE ESCOLTA'm, **la Carme Saumell** : *“aquest projecte pretén ser **com una pluja fina...** que va calant i fa que germinin les llavors de l'acceptació, del respecte, de la convivència i d'empoderament dels més vulnerables”*.

Vull agrair a l'Escola Àngel Baixeras la oportunitat de haver pogut fer l'acompanyament de tot el procés de consolidació del projecte, a tot l'equip de mestres amb qui he pogut compartir diferents teories i mirades. A la seva directora per confiar en mi com facilitadora externa i a tot l'alumnat que sempre ens estan ensenyant des d'una posició genuïna i d'autenticitat les possibilitats de construir un món millor.

MOLTES GRÀCIES